

به نام یزدان پاک

همه سوال های

دکترای تخصصی (Ph.D)

حقوق عمومی

۱۴۰۴-۱۴۰۵

گردآورندگان

گروه مولفین پردازش

فهرست مطالب

جدول فراوانی

مقدمه تحلیلی

پیش گفتار ۷

آزمون دکترای حقوق عمومی ۱۴۰۴

متون فقه ۹

پاسخ نامه متون فقه ۱۱

حقوق اداری ۲۲

پاسخ نامه حقوق اداری ۲۵

حقوق اساسی ۴۸

پاسخ نامه حقوق اساسی ۵۰

حقوق کار ۷۳

پاسخ نامه حقوق کار ۷۵

آزمون دکترای حقوق عمومی ۱۴۰۵

متون فقه ۸۵

پاسخ نامه متون فقه ۸۷

حقوق اداری ۹۷

پاسخ نامه حقوق اداری ۹۹

حقوق اساسی ۱۲۱

پاسخ نامه حقوق اساسی ۱۲۴

حقوق کار ۱۴۵

واژه نامه ۱۶۳

ضمایم ۱۶۹

فهرست جامع نمایه ۱۷۵

منابع ۱۸۹

راهنمای جامع و تحلیل آماری آزمون دکتری حقوق عمومی (۱۴۰۰ تا ۱۴۰۵)

پیش‌گفتار و راهنمای مطالعه هوشمند

آزمون دکتری حقوق عمومی (کد ۲۱۵۴) مشتمل بر ۴ عنوان درسی تخصصی است. روند سنجش در سال‌های اخیر نشان می‌دهد که سهمیه دروس از ۹۰ سؤال (سال‌های ۱۴۰۰ و ۱۴۰۱) و ۸۰ سؤال (سال ۱۴۰۲) به ۶۵ سؤال استاندارد تثبیت‌شده (سال‌های ۱۴۰۳، ۱۴۰۴ و ۱۴۰۵) تغییر یافته است. جدول جامع زیر، توزیع دقیق موضوعات، سهم درصدی هر درس و فراوانی مباحث را به تفکیک سال‌ها ارائه می‌دهد تا اولویت‌بندی مطالعه بر مبنای داده‌های واقعی صورت پذیرد.

جدول جامع توزیع فراوانی موضوعی سؤالات (۱۴۰۰ تا ۱۴۰۵)

ردیف	نام درس و سرفصل‌های کلیدی	۱۴۰۰	۱۴۰۱	۱۴۰۲	۱۴۰۳	۱۴۰۴	۱۴۰۵	مجموع (۶ سال)	درصد سهم درس	ضریب اهمیت
۱	متون فقه تخصصی	۱۵	۱۵	۱۵	۱۱	۱۱	۱۱	۷۸	۱۷.۱٪	—
۱.۱	کتاب القضاء و دعوی (آداب، تعارض ادله، بینه و یمین، تحالف)	۶	۵	۵	۴	۴	۴	۲۸	۳۵.۹٪	بسیار حیاتی
۱.۲	احیاء موات، مشترکات، حریم و معادن ظاهره و باطنه	۳	۲	۲	۲	۲	۲	۱۳	۱۶.۷٪	پرتکرار
۱.۳	ولایت فقیه، تصرفات حاکم، شئون فقیه و امور حسبه	۲	۳	۲	۲	۲	۳	۱۴	۱۷.۹٪	پرتکرار
۱.۴	کتاب الشهادات (تحمل و اداء، موانع شهادت، رجوع و ضمان)	۲	۲	۲	۱	۲	۱	۱۰	۱۲.۸٪	مهم
۱.۵	جهاد، انفال و امر به معروف (تتـرس، مهاده، غنائم، مراتب انکار)	۲	۳	۴	۲	۱	۱	۱۳	۱۶.۷٪	مهم
۲	حقوق اداری (ایـران و	۳۰	۳۰	۲۵	۲۲	۲۲	۲۲	۱۵۱	۳۳.۲٪	—

ردیف	نام درس و سرفصل‌های کلیدی	۱۴۰۰	۱۴۰۱	۱۴۰۲	۱۴۰۳	۱۴۰۴	۱۴۰۵	مجموعه (۶ سال)	درصد سهم درس	ضریب اهمیت
	تطبیقی)									
۲.۱	دادرسی اداری و دیوان عدالت اداری (صلاحیت، دستور موقت، آیین رسیدگی)	۵	۶	۵	۵	۴	۵	۳۰	۱۹.۹٪	بسیار حیاتی
۲.۲	استخدام و مدیریت خدمات کشوری (حالات، حقوق و مزایا، گزینش، تخلفات)	۷	۶	۶	۴	۵	۵	۳۳	۲۱.۸٪	بسیار حیاتی
۲.۳	ساختار اداری، شوراهای تمرکززدایی (شهرداری، استانداری، تقسیمات)	۷	۷	۵	۵	۳	۴	۳۱	۲۰.۵٪	بسیار حیاتی
۲.۴	اعمال و قراردادهای اداری (قانون برگزاری مناقصات، شرایط عمومی پیمان)	۵	۵	۴	۳	۴	۳	۲۴	۱۵.۹٪	پرتکرار
۲.۵	مسئولیت مدنی دولت و مبانی نظری (خطای اداری/شخصی، حقوق تطبیقی)	۶	۶	۵	۵	۶	۵	۳۳	۲۱.۹٪	بسیار حیاتی
۳	حقوق اساسی (ایران و تطبیقی)	۳۰	۳۰	۲۵	۲۱	۲۱	۲۱	۱۴۸	۳۲.۶٪	—

ردیف	نام درس و سرفصل‌های کلیدی	۱۴۰۰	۱۴۰۱	۱۴۰۲	۱۴۰۳	۱۴۰۴	۱۴۰۵	مجموع ع (۶ سال)	درصد سهم درس	ضریب اهمیت
۳.۱	مبانی، نظریه دولّت، حاکمیت و تفکیک قوا (فدرالیسم، فلسفه سیاسی)	۸	۹	۶	۵	۷	۷	۴۲	۲۸.۴٪	صدر جدول
۳.۲	نهادهای اساسی ج.ا.ایران (شورای نگهبان، مجمع تشخیص، رهبری، مجریه)	۸	۸	۶	۵	۵	۵	۴۰	۲۷.۰٪	بسیار حیاتی
۳.۳	حقوق پارلمانی و تقنین (آیین‌نامه داخلی مجلس، کمیسیون‌ها، بودجه، نظارت)	۶	۶	۵	۵	۴	۴	۳۰	۲۰.۳٪	بسیار حیاتی
۳.۴	حقوق آزادی‌های بنیادین و نظام‌های انتخاباتی (حقوق ملت، رأی‌گیری)	۸	۷	۸	۶	۵	۵	۳۶	۲۴.۳٪	بسیار حیاتی
۴	حقوق کار (ایران و بین‌الملل)	۱۵	۱۵	۱۵	۱۱	۱۱	۱۱	۷۸	۱۷.۱٪	—
۴.۱	قرارداد کار و آثار آن (اوصاف، تعلیق، خاتمه، اخراج، تغییر کارگاه)	۵	۵	۴	۳	۴	۴	۲۵	۳۲.۰٪	بسیار حیاتی

ردیف	نام درس و سرفصل‌های کلیدی	۱۴۰۰	۱۴۰۱	۱۴۰۲	۱۴۰۳	۱۴۰۴	۱۴۰۵	مجموع ع (۶ سال)	درصد سهم درس	ضریب اهمیت
۴.۲	شرایط کار، صیانت و مزد (ساعات کار، حفاظت فنی، کارهای زیان‌آور، نوجوانان)	۴	۵	۵	۳	۲	۲	۲۱	۲۶.۹٪	پرتکرار
۴.۳	مراجع حل اختلاف و دادرسی کار (هیئت تشخیص و حل اختلاف، صلاحیت)	۳	۲	۲	۲	۲	۲	۱۳	۱۶.۷٪	پرتکرار
۴.۴	حقوق بین‌الملل کار، تشکله‌ها و حوادث (مقوله‌نامه‌ها ILO، پیمان جمعی)	۳	۳	۴	۳	۳	۳	۱۹	۲۴.۴٪	مهم
—	مجموع کل سؤالات در هر سال	۹۰	۹۰	۸۰	۶۵	۶۵	۶۵	۴۵۵	۱۰۰٪	—

نکات کلیدی و چکیده توصیه‌های راهبردی

- تمرکز بیش از ۶۵ درصدی بر دو درس حقوق اداری و اساسی: مجموع سؤالات این دو درس، دو سوم نمره کل آزمون را شکل می‌دهد؛ تسلط بر قوانین خاص نوظهور (قانون اصلاحی دیوان عدالت اداری ۱۴۰۲، برنامه هفتم پیشرفت و قانون شفافیت قوای سه‌گانه) در کنار مباحث تطبیقی کلید اصلی موفقیت است.
- رویکرد تحلیلی و ادبی در متون فقه: طراحان از پرسش‌های حفظی عبور کرده و متن مستقیم با تمرکز بر قیود احترازی («مطلقاً»، «لا یجوز»، «إلا»)، محاسبات حقوقی (تسهیم ارث و مال مورد تنازع) و ارجاع دقیق ضمایر را مبنا قرار می‌دهند.
- تثبیت الگو در حقوق کار: سؤالات درس حقوق کار متمرکز بر سناریوهای کاربردی تعلیق، آثار خصوصی‌سازی، کسر از مزد و صلاحیت مراجع اختصاصی کار در تقابل با محاکم عمومی است.

مقدمه تحلیلی: کالبدشکافی روند ۶ ساله آزمون دکتری حقوق عمومی (۱۴۰۰ تا ۱۴۰۵)

نقشه راه راهبردی، دگرگونی‌های روش‌شناختی و تحلیل بسامد مکاتب و نظریه‌پردازان

ورود به مقطع دکتری تخصصی حقوق عمومی (کد ۲۱۵۴) بیش از آنکه نیازمند انباشت محفوظات یا مرور تک‌بعدی مواد قانونی باشد، مستلزم شناخت دقیق منظومه فکری طراحان کنکور است. تحلیل ۴۵۵ سؤال تخصصی در دوره ۶ ساله اخیر (۱۴۰۰ تا ۱۴۰۵) نشان می‌دهد که سنجش در این مقطع از پرسش‌های تعریفی و متن‌محور به سمت تحلیل پرونده‌های عینی، رویه قضایی و سناریوهای کاربردی سوق یافته است. این مقدمه تحلیلی با تکیه بر داده‌های آماری، مهم‌ترین چرخش‌های مفهومی، کانون‌های پرتکرار و چهره‌های کلیدی مورد توجه طراحان را تبیین می‌کند تا داوطلب به دیدگاهی استراتژیک برای برنامه‌ریزی هدفمند دست یابد.

۱. دگرگونی ساختاری و تثبیت وزن دروس تخصصی

ساختار آزمون پس از ادوار ۹۰ سؤالی (۱۴۰۰ و ۱۴۰۱) و ۸۰ سؤالی (۱۴۰۲)، از سال ۱۴۰۳ در قالب ۶۵ سؤال تخصصی استاندارد تثبیت شده است. داده‌های آماری توزیع پرسش‌ها حاکی از آن است که نزدیک به ۶۶ درصد نمره آزمون منحصراً به دو درس حقوق اداری (۳۳.۲٪) و حقوق اساسی (۳۲.۶٪) اختصاص دارد؛ در حالی که دو درس متون فقه (۱۷.۱٪) و حقوق کار (۱۷.۱٪) نقش ترازساز و تعیین‌کننده رتبه‌های برتر را ایفا می‌کنند. موفقیت در این آزمون مستلزم توزیع متوازن توان مطالعاتی بر پایه همین ضرایب وزنی است.

۲. چرخش‌های بنیادین در روش‌شناسی طراحی سؤالات

در ادوار اخیر، به‌ویژه در سال‌های ۱۴۰۳ تا ۱۴۰۵، سه چرخش روش‌شناختی اساسی در طراحی پرسش‌ها تثبیت شده است:

- **گذار از محفوظات متنی به پرونده‌خوانی و مسئله‌محوری (Case-based):** طراحان با طرح سناریوهای ملموس، قدرت تطبیق داوطلب را می‌سنجند؛ نظیر تخریب دیوار ملک برای نجات یوزپلنگ جهت تمایز خطای شخصی از نقص وسایل اداره (ماده ۱۱ قانون مسئولیت مدنی)، اشتغال نوجوان ۱۵ ساله به جوشکاری مخزن برای کشف بطلان قرارداد در کارهای خطرناک، و تسویه زود هنگام دانشگاه با پیمانکار برای استخراج مسئولیت تضامنی در قبال حقوق کارگران.
- **غلبه رویه قضایی و آرای وحدت رویه بر نصوص خشک:** متن قانون به‌تنهایی پاسخگوی آزمون نیست. تسلط بر آرای وحدت رویه دیوان عالی کشور (مانند رأی ۷۴۷ در تفکیک اعمال مادی از اعمال اداری و صلاحیت دادگاه عمومی) و آرای هیئت عمومی دیوان عدالت اداری (نظیر تعدیل اصل جانشینی کارفرما در پرداخت مزایای رفاهی شرکت‌های واگذار شده و ارشادی بودن مواعد قانونی تصویب آیین‌نامه‌ها) محور اصلی سؤالات اداری و کار است.
- **پیوند آنی با تحولات تقنینی نوظهور:** آزمون‌های اخیر علاقه بارزی به قوانین مؤخر نشان داده‌اند؛ از جمله اصلاحات قانون تشکیلات و آیین دادرسی دیوان عدالت اداری (مصوب ۱۴۰۲ در بحث دستور موقت و اعاده دادرسی)، قانون شفافیت قوای سه‌گانه (مصوب ۱۴۰۳ و استثنائات امنیتی آن چون شورای تأمین)، و قانون برنامه هفتم پیشرفت (محدودیت ارجاع اختلافات دستگاه‌های اجرایی به محاکم قضایی بدون موافقت دولت).

۳. کانون‌های پایدار و موضوعات همواره پرتکرار

بررسی مقایسه‌ای دوره‌ها نشان می‌دهد که محورهای زیر شالوده ثابت آزمون بوده و بدون انقطاع در تمامی سال‌ها تکرار شده‌اند:

- **حقوق اداری:** دادرسی اداری و دیوان عدالت اداری (صلاحیت‌ها و دستور موقت)، حقوق استخدامی (قانون مدیریت خدمات کشوری، دوره آزمایشی، تعامل ماده ۱۹ تخلفات با دادگاه کیفری)، شوراها و تمرکززدایی (استقلال شخصیت حقوقی و مالی، قاعده جانشینی شورای بخش)، و مسئولیت مدنی دولت.
- **حقوق اساسی:** مبانی حاکمیت و گونه‌شناسی ساختار دولت (به‌ویژه فدرالیسم)، حقوق پارلمانی و آیین‌نامه داخلی مجلس (کمیسیون تلفیق، تحقیق و تفحص، استقلال سه‌گانه مجلس، اصل ۷۵)، صلاحیت‌های تفسیری و نظارتی شورای نگهبان، و حقوق و آزادی‌های بنیادین (اصول ۲۲ تا ۳۹ و اصل ۷۷ قانون اساسی).
- **متون فقه تخصصی:** ابواب القضاء (دعای مالی/غیرمالی، قاعده تحالف، محاسبه کسری و تسهیم سهام، ارشاء جهت احقاق حق)، الشهادات (موانع شهادت، احراز هویت زن، رجوع شاهد و ضمان)، و احیاء موات (معادن ظاهره و باطنه، اراضی بایر مسبوق به مالکیت و حق شرب).
- **حقوق کار:** ماهیت رضایی و اوصاف عقد کار، تعلیق و توقیف ناشی از شکایت کارفرما (ماده ۱۸)، موارد حصری کسر از مزد (ماده ۴۵)، شرایط کار کارهای سخت و نوجوانان، و از کارافتادگی کلی (کاهش توان به میزان ۶۶ درصد).

۴. اطلس چهره‌ها، مکاتب و دکترین‌های فکری

یکی از شاخصه‌های بارز آزمون دکتری حقوق عمومی، آزمودن ادبیات نظری و امضای فکری متفکران برجسته است:

- ژرژ سل (Georges Scelle): دکترین سه‌گانه فدرالیسم، به‌ویژه «قانون فراداشت» (Loi de superposition) در کنار قوانین خودآیینی و مشارکت.
- لئون دوگی (Léon Duguit): مکتب خدمات عمومی، همبستگی اجتماعی، نفی حاکمیت مطلق سنتی و تحدید استقلال قضایی به داورى در نظام‌های فدرال.
- ژرژ ودل (Georges Vedel): نظریه تحدید دوگانه اداره (تقارن قانون‌مندی با غایت‌مندی منافع و مصالح عمومی).
- هانس کلسن (Hans Kelsen): سلسله‌مراتب هنجارها، هنجار بنیادین (Grundnorm) و مبانی دادرسی اساسی متمرکز.
- کی. سی. ویپر (K. C. Wheare): اصطلاح فدرالیسم ناقص یا شبه‌فدرال (Quasi-Federal) در توصیف تمرکزگرایی ساختار هندوستان.
- دکترین کامن‌لا در برابر حقوق نوشته: مهار صلاحیت اختیاری با معیار «نامعقول بودن وندزبری» (Wednesbury Unreasonableness) در انگلستان در تقابل با «خطای آشکار در ارزیابی» (Erreur manifeste d'appréciation) در شورای دولتی فرانسه.
- ابونصر فارابی: ساختاربندی جوامع غیرفاضله و اطلاق عنوان «راذل اشکال حکومت» به مدینه‌های تغلبیه و جماعیه.
- متفکران قرارداد اجتماعی: تمایز وضع طبیعی و کارویژه‌های اقتدار در اندیشه تامس هابز، جان لاک و ژان‌ژاک روسو.
- فقهای امامیه (شهید ثانی و امام خمینی): عبارات دقیق و فروض استدلالی کتاب الروضة البهیة و مبانی اختیارات حکومتی، تصرفات حسبیه، شمول اوامر عرفیه و شئون نواب عام در کتاب البیع.

۵. توصیه‌های راهبردی برای تسلط بر آزمون

۱. تلفیق نصوص قانونی با اسناد تحولی و تفسیری: مطالعه مواد قانونی نباید مجزا از آرای وحدت رویه، نظریات تفسیری شورای نگهبان و آیین‌نامه‌های اجرایی صورت گیرد.
  ۲. تمرکز بر ساختار زبانی و قیود احترازی در متون فقه: در متون فقهی به‌جای حفظ ترجمه‌های آزاد، متن عربی را با تمرکز بر قیود تعیین‌کننده («مطلقاً»، «لا یجوز»، «إلا أن»، «مراجعه ضمائر و محاسبات مالی تسهیم دعوا مطالعه فرماید».
  ۳. کدگذاری تطبیقی مفاهیم: جدول تطبیقی اصطلاحات فرانسوی و انگلیسی (نظیر Ultra Vires, Public Inquiry و Asymmetrical Federalism) را برای تشخیص سریع گزینه‌ها در ذهن تثبیت کنید.
  ۴. توجه به اسناد بین‌المللی کار: افزون بر قانون کار، اسناد بنیادین سازمان بین‌المللی کار (به‌ویژه بیانیه‌های ۱۹۹۸ و ۲۰۲۲)، مفهوم کار شایسته و صلاحیت تفسیری دیوان بین‌المللی دادگستری (ICJ) را در کانون مرور قرار دهید.
- فرجام سخن: درس‌نامه‌ای که پیش روی شماست، با وفاداری به همین تحلیل داده‌محور و دسته‌بندی موضوعی ۶ ساله تدوین گردیده است تا با پیرایش مباحث حاشیه‌ای و تمرکز بر نقاط ثقل آزمون، مسیر آمادگی علمی شما را برای دستیابی به بالاترین مراتب آزمون دکتری تخصصی حقوق عمومی هموار سازد.

مقدمه

به نام یزدان پاک

ورود به واپسین مقطع از آموزش عالی و توفیق در آزمون دکتری تخصصی حقوق عمومی (کد ۲۱۵۴)، عرصه‌ای است که سرنوشت علمی آن نه در گرو انباشت پراکنده محفوظات و نه حاصل مرور شتاب‌زده مواد قانونی است. سنجش در این تراز علمی، عیار سنجش قدرت اجتهاد حقوقی، مهارت تحلیل پرونده‌ها، درک پیوندهای بنیادین میان اسناد تقنینی و تسلط بر دکترین‌های تطبیقی است. کتابی که اکنون پیش روی پژوهشگران، داوطلبان و جامعه علمی حقوق عمومی کشور قرار دارد، با درک عمیق این ضرورت و در قالب یک پروژه پژوهشی داده‌محور، حاصل بازخوانی موشکافانه، تفکیک مضمونی و پاسخ‌نگاری تحلیلی تمامی سؤالات آزمون دکتری تخصصی در سال‌های ۱۴۰۴ و ۱۴۰۵ به همراه کالبدشکافی آماری و روش‌شناختی آزمون‌های ۶ سال اخیر (۱۴۰۰ تا ۱۴۰۵) است.

هدف غایی از نگارش و تدوین این اثر، ارائه یک «نقشه راه جامع و استراتژیک» به مخاطب است تا او را از سردرگمی در میان منابع متعدد و متشتت برهاند و خط سیر فکری طراحان کنکور سازمان سنجش آموزش کشور را با شفافیت کامل پیش چشم وی ترسیم نماید.

۱. رویکرد روش‌شناختی و منطق پاسخ‌نگاری تحلیلی

برخلاف رویه‌های سنتی که به ذکر کلید سازمان سنجش یا نگارش پاسخ‌های مختصر و تک‌سطری بسنده می‌کردند، در این مجموعه هر تست به عنوان یک «پرونده مستقل حقوقی» کالبدشکافی شده است. ساختار تحلیل هر سؤال بر پایه الگویی پنج‌لایه انتظام یافته است:

۱. **تبیین موضوع و چالش محوری:** در گام نخست، هسته تئوریک و مسئله اساسی مندرج در صورت سؤال معرفی شده و ابعاد تقاطع آن با مبانی حقوق عمومی روشن می‌گردد.
۲. **پاسخ تشریحی مستند:** ارائه استدلال متقن بر پایه نص صریح قوانین، دیدگاه مشهور فقها، اصول حاکم بر دادرسی اساسی و اداری، و دکترین حقوقی با بیانی استدلالی و عاری از حشو.
۳. **کالبدشکافی انتقادی سایر گزینه‌ها:** تحلیل تفصیلی دلایل بطلان تک‌تک گزینه‌های مردود با ارجاع به منطق حقوقی و تمایز ظریف قیود متن.
۴. **شکار تله‌های طراح و راهکارهای تستی:** شناسایی دام‌های زبانی، مفهومی و روان‌شناختی تعبیه‌شده در گزینه‌ها (نظیر کاربرد قیود حصر «صرفاً»، «مطلقاً»، خطای تطبیق ضمائر یا تشابه اسمی نهادها) و آموزش میان‌برهای حل مسئله در کوتاه‌ترین زمان.
۵. **جداول مقایسه‌ای و افق‌های تکمیلی:** تثبیت نهایی مفاهیم در حافظه تصویری داوطلب از طریق نمودارها و جداول تمایز نهادها، مسئولیت‌ها، مواعد و احکام.

۲. ساختار و هندسه محتوایی کتاب

این مجموعه آموزشی و پژوهشی بر پایه یک نظم منطقی و زنجیره‌ای به شرح زیر سامان یافته است:

- **شناسنامه آماری و جدول توزیع فراوانی موضوعی (۱۴۰۰ تا ۱۴۰۵):** در مطلع کتاب، جدول جامعی جای گرفته است که با رصد دقیق ۴۵۵ سؤال مطرح‌شده در طول ۶ سال، سهم درصدی و ضریب اهمیت هر یک از دروس چهارگانه (متون فقه تخصصی

۳۴. فدرالیسم ناقص، ویژگی کدام یک از دولت‌های زیر است؟
 (۱) آلمان (۲) اتریش (۳) هند (۴) روسیه
۳۵. به ترتیب، کدام یک از انواع نظام‌های سیاسی، محصول طراحی و کدام یک، حاصل تحول تدریجی تاریخی است؟
 (۱) ریاستی - پارلمانی (۲) ریاستی - مختلط (۳) پارلمانی - ریاستی (۴) مختلط - ریاستی
۳۶. کدام نظریه پرداز، قوه قضائیه را فقط در کشورهای فدرال به عنوان قوه‌ای مستقل در کنار سایر قوا می‌شناسد؟
 (۱) جان لاک (۲) لئون دوگی (۳) ژان بدن (۴) شارل دومنتسکیو
۳۷. از کدام شیوه، در برخی موارد، به منظور برقراری دیکتاتوری فردی استفاده شده است؟
 (۱) پله بیسیت (۲) ابتکار عام (۳) گزینش گری (۴) همه‌پرسی
۳۸. کدام نظریه، ارتباط مستقیمی با برداشت‌های مختلف از حقوق و آزادی‌های فردی ندارد؟
 (۱) مقاومت (۲) مشارکت (۳) قرارداد اجتماعی (۴) محدودیت
۳۹. ژرژ سل، قانون فراداشت را در رابطه با کدام مورد، مطرح نموده است؟
 (۱) موجبات حقانی سازی رژیم‌های چندحزبی و کثرت‌گرا (۲) شرایط تحقق نظام‌های ریاستی (۳) موجبات حقانی سازی رژیم‌های سیاسی (۴) شرایط تحقق دولت - کشور فدرال
۴۰. کدام مورد، به اصل استقلال پارلمان در برابر سایر قوا دلالت ندارد؟
 (۱) استقلال اداری (۲) استقلال سیاسی (۳) استقلال مالی (۴) استقلال نظامنامه‌ای
۴۱. در نظام حقوقی کدام کشور، اصل مداخله حداقلی قوه مجریه در بودجه پارلمان پیش‌بینی شده است؟
 (۱) ایالات متحده آمریکا (۲) ایتالیا (۳) بلژیک (۴) سوئیس
۴۲. بدون وجود کدام عامل، همچنان موجودیت دولت - کشور قابل تصور است؟
 (۱) سرزمین (۲) حاکمیت مستقر (۳) دولت (۴) ملت
۴۳. کدام اندیشمند اسلامی، جماعات تغلبیه و جماعیه را اراذل اشکال حکومت می‌داند؟
 (۱) نظام‌الملک (۲) فارابی (۳) ابوعلی سینا (۴) ابوعلی مسکویه
۴۴. به موجب قانون شفافیت قوای سه‌گانه، کدام نهاد از شمول این قانون مستثنی شده است؟
 (۱) دادگاه و دادسرای انقلاب (۲) شورای تأمین شهرستان (۳) سازمان بازرسی کل کشور (۴) سازمان‌های مردم نهاد
۴۵. بر اساس قانون اساسی، عزل وزیر توسط کفیل ریاست جمهوری به واسطه عدم رضایت از عملکرد وی، چه حکمی دارد؟
 (۱) ممنوع است. (۲) امکان‌پذیر است. (۳) با موافقت رهبری امکان‌پذیر است. (۴) با تصویب هیئت وزیران امکان‌پذیر است.
۴۶. مطابق آیین‌نامه نظارت بر حسن اجرای سیاست‌های کلی نظام، در رابطه با فرایند نظارت بر مصوبات مجلس شورای اسلامی، کدام مورد درست است؟
 (۱) در صورت مغایرت مصوبات مجلس با سیاست‌های کلی، هیئت عالی نظارت موضوع را به شورای نگهبان اعلام می‌کند. (۲) هیئت عالی نظارت، نظر خود را در خصوص مغایرت یا عدم مغایرت مصوبات مجلس با سیاست‌های کلی، به مجلس اعلام می‌کند. (۳) هیئت عالی نظارت، مصوبه را به همراه نظریه خود جهت تصمیم‌گیری به رئیس مجمع گزارش می‌نماید. (۴) هیئت عالی نظارت، مصوبه را جهت اصلاح به رئیس مجلس بازمی‌گرداند.
۴۷. کدام مورد، ماهیتاً مکمل قانون اساسی محسوب می‌شود؟
 (۱) سیاست‌های کلی نظام (۲) مصوبات شورای عالی امنیت ملی (۳) قانون برنامه پیشرفت (۴) قانون آیین‌نامه داخلی مجلس
۴۸. قوه مؤسس قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران (مصوب ۱۳۵۸)، کدام است؟
 (۱) مجلس خبرگان و شورای انقلاب (۲) مجلس بررسی نهایی قانون اساسی (۳) مجلس بررسی نهایی قانون اساسی و مردم (۴) مجلس خبرگان و دولت موقت

۴۹. به ترتیب اعطای نشان‌های کشوری در ایران، منوط به پیشنهاد و تصویب کدام مقام یا مرجع است؟
 (۱) وزیر مربوطه - هیئت وزیران
 (۲) وزیر مربوطه - رئیس جمهور
 (۳) هیئت وزیران - رئیس جمهور
 (۴) رئیس جمهور - هیئت وزیران
۵۰. کدام مورد در خصوص نظام‌های انتخاباتی، نادرست است؟
 (۱) تفاوت بین انتخاب تک‌نام و فهرستی، به وسعت حوزه نیز برمی‌گردد.
 (۲) ویژگی اصلی نظام انتخاباتی اکثریتی، تعداد مراحل انتخابات است.
 (۳) نوع نظام انتخاباتی، بر ماهیت و شمار احزاب سیاسی اثرگذار است.
 (۴) نوع نظام انتخاباتی، معمولاً در قانون اساسی ذکر می‌شود.
۵۱. تعریف حقوق عمومی به عنوان مجموعه قواعدی که منافع عمومی جامعه را ذیل عنوان مصلحت اجتماعی یا خیرعام مورد مطالعه قرار می‌دهد، با کدام نظریه مطابقت دارد؟
 (۱) مادی (۲) موضوعی (۳) شکلی (۴) اندامی
۵۲. بررسی لوایح برنامه و بودجه، در صلاحیت کدام کمیسیون مجلس شورای اسلامی است؟
 (۱) ویژه (۲) تحقیق
 (۳) تلفیق (۴) برنامه، بودجه و محاسبات
۵۳. کدام مورد در اعلامیه حقوق بشر و شهروند فرانسه، به عنوان حق تعرض‌ناپذیر و مقدس شناخته شده است؟
 (۱) آزادی عقیده (۲) حق حیات (۳) حق مالکیت (۴) برابری
۵۴. منع سانسور مندرج در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، در رابطه با کدام یک از حقوق فردی تصریح شده است؟
 (۱) آزادی مطبوعات (۲) مصونیت مکاتبات (۳) آزادی بیان (۴) آزادی عقیده
۵۵. طبق نظریه تفسیری شورای نگهبان، فسخ یا اقاله قراردادهای منعقد شده بین دستگاه دولتی و مؤسسات و شرکت‌های خارجی، چه حکمی دارد؟
 (۱) صرفاً با موافقت هیئت وزیران و تصویب مجلس شورای اسلامی مجاز است.
 (۲) همانند اصل انعقاد قراردادها، صرفاً با تصویب مجلس شورای اسلامی امکان‌پذیر است.
 (۳) چنانچه در حدود اختیارات قانونی دستگاه دولتی باشد، با اجازه هیئت وزیران امکان‌پذیر است.
 (۴) چنانچه در حدود اختیارات قانونی دستگاه دولتی باشد، نیاز به تصویب مجلس شورای اسلامی ندارد.

موضوع سوال:

این پرسش به یکی از جذاب‌ترین مباحث «حقوق اساسی تطبیقی» یعنی گونه‌شناسی ساختار دولت‌کشورها (State Structures) می‌پردازد. در حقوق عمومی، دولت‌ها از منظر توزیع سرزمینی قدرت به دو دسته کلان «بسیط» (تک‌ساخت) و «مرکب» (فدرال) تقسیم می‌شوند. با این حال، در عالم واقعیت، مدل‌های بینابینی و ترکیبی فراوانی وجود دارند. طراح سؤال با دست گذاشتن بر روی واژه تخصصی «فدرالیسم ناقص»، میزان تسلط داوطلب بر الگوهای خاص توزیع قدرت در کشورهای مهم جهان و تفاوت آن‌ها با فدرالیسم کامل (مانند ایالات متحده آمریکا) را به سنجش کشیده است.

پاسخ تشریحی:

نظریه‌پرداز بزرگ حقوق اساسی، کی. سی. ویپر (K. C. Wheare)، قانون اساسی هند را به جای فدرال کامل، «شبه‌فدرال» (Quasi-Federal) یا فدرالیسم ناقص نامیده است؛ کشوری که «در ظاهر فدرال، اما در روح و ماهیت، بسیط (متمرکز) است». دلیل این نام‌گذاری آن است که هند اگرچه ارکان ظاهری یک نظام فدرال (نظیر تفکیک قوا بین مرکز و ایالت‌ها، قانون اساسی مکتوب و دیوان عالی مستقل) را داراست، اما قانون اساسی آن کفه ترازو را به شدت به نفع دولت مرکزی (دهلی‌نو) سنگین کرده است. ویژگی‌هایی که فدرالیسم هند را «ناقص» می‌سازد عبارت‌اند از:

۱. انتصاب فرمانداران ایالت‌ها توسط رئیس‌جمهور (دولت مرکزی)؛
۲. تابعیت یگانه و واحد برای تمام هندی‌ها (در فدرالیسم کامل معمولاً تابعیت دوگانه ایالتی و فدرال وجود دارد)؛
۳. اختیارات فوق‌العاده و نامحدود دولت مرکزی در زمان اعلام وضعیت اضطراری برای تعلیق خودمختاری ایالت‌ها؛
۴. یکپارچگی نظام قضایی (به جای سیستم قضایی دوگانه).

بررسی سایر گزینه‌ها:

- **تحلیل گزینه ۱):** آلمان مهد «فدرالیسم تعاونی» (Cooperative Federalism) یا فدرالیسم اجرایی است. در این نظام، دولت فدرال بیشتر سیاست‌گذاری و قانون‌گذاری می‌کند و اجرای قوانین را به ایالت‌ها (لندرها) می‌سپارد و همکاری تنگاتنگی میان آن‌ها وجود دارد. این مدل، فدرالیسم تکامل‌یافته است، نه ناقص.
- **تحلیل گزینه ۴):** روسیه نمونه بارز «فدرالیسم نامتقارن» (Asymmetrical Federalism) است. در روسیه واحدهای تشکیل‌دهنده (جمهوری‌ها، استان‌ها، مناطق خودگردان) حقوق، امتیازات و درجات متفاوتی از خودمختاری دارند و همگی با مرکز در یک سطح برابر قرار ندارند.
- **تحلیل گزینه ۲):** اتریش دارای یک نظام فدرال کلاسیک اما بسیار متمرکز است که به سمت دولت بسیط گرایش دارد (Centralized Federalism)، اما در ترمینولوژی آکادمیک حقوق اساسی، اصطلاح اختصاصی «شبه‌فدرال» یا «فدرالیسم ناقص» منحصراً برای توصیف ساختار هند به کار می‌رود.

راه حل تستی:

تله این سؤال در خلط مفاهیم اختصاصی انواع فدرالیسم است. داوطلب باید بداند که هر کشور در دکترین حقوق اساسی، با یک «صفت اختصاصی» برای نوع فدرالیسمش پیوند خورده است. قاعده طلایی تست‌زنی: کلمات کلیدی را به شکل زوج کلمه حفظ کنید:

ناقص/شبه‌فدرال ← هند.

نامتقارن ← روسیه / کانادا.

تعاونی ← آلمان.

کلاسیک/دوگانه ← ایالات متحده آمریکا.

جدول مقایسه ای:

کشور دارای ساختار مرکب	نوع و صفت اختصاصی فدرالیسم	ویژگی بارز (دلیل نام‌گذاری)
هند	ناقص (شبه‌فدرال / Quasi-Federal)	تمرکز شدید قدرت در مرکز، نصب فرمانداران ایالتی توسط رئیس‌جمهور، تابعیت واحد
روسیه	نامتقارن (Asymmetrical)	نابرابری حقوقی و میزان خودمختاری واحدهای فدرال با یکدیگر
آلمان	تعاونی (Cooperative)	درهم‌تنیدگی وظایف، تقنین با مرکز و اجرا با ایالت‌ها (Länder)
ایالات متحده آمریکا	دوگانه (کلاسیک / Dual)	استقلال کامل و تفکیک سخت صلاحیت‌های ایالتی از فدرال، تابعیت دوگانه

۳۵. گزینه (۱)

موضوع سوال:

این پرسش به «تبارشناسی نظام‌های سیاسی» و تفاوت میان نظام‌های «مهندسی‌شده» و نظام‌های «تکاملی» می‌پردازد. در حقوق عمومی، برخی نظام‌ها بر پایه اندیشه‌های پیشین (نظیر تفکیک قوای مونتسکیو) و با تدوین دقیق یک قانون اساسی مدون و مصنوعی (Artificial) طراحی شده‌اند، اما برخی دیگر در بستر زمان و در واکنش به کشمکش‌های سیاسی میان نهادهای قدرت (مانند پارلمان و پادشاه) و به‌صورت کاملاً عرفی (Organic) شکل گرفته‌اند. طراح سؤال با طرح این موضوع، دیدگاه کلان داوطلب نسبت به فلسفه شکل‌گیری نظام‌های حاکمیتی را به سنجش کشیده است.

پاسخ تشریحی:

نظام ریاستی (Presidential System)، به‌ویژه الگوی ایالات متحده آمریکا، محصول طراحی آگاهانه «پدران بنیان‌گذار» در سال ۱۷۸۷ است. آنان بر اساس اصول «تفکیک سخت قوا» و «تعادل و کنترل» (Checks and Balances) که در اندیشه‌های مونتسکیو ریشه داشت، آگاهانه کوشیدند نهادی (ریاست‌جمهوری) خلق کنند که از پارلمان مستقل باشد و مشروعیت خود را مستقیماً از مردم بگیرد. این یک عمل مهندسی حقوقی هدفمند بود.

در مقابل، نظام پارلمانی (Parliamentary System)، به‌ویژه الگوی کلاسیک بریتانیا، محصول طراحی آنی نیست. این نظام طی قرن‌ها تحول تدریجی و در نتیجه محدود شدن گام‌به‌گام قدرت پادشاه توسط پارلمان و انتقال تدریجی مسئولیت وزیران از پادشاه به پارلمان شکل گرفت (گذار از سلطنت مطلقه به سلطنت مشروطه و سپس دموکراسی پارلمانی). این نظام بیشتر مبتنی بر «عرف و رسوم سیاسی» (Constitutional Conventions) است تا یک طراحی دقیق پیشینی.

بررسی سایر گزینه‌ها:

- تحلیل گزینه‌های (۲) و (۴): نظام مختلط (مانند نظام نیمه‌ریاستی فرانسه که تحت عنوان نظام پنجم جمهوری شناخته می‌شود)، محصول یک طراحی حقوقی بسیار پیچیده و مهندسی‌شده توسط «شارل دوگل» و مشاورانش (نظیر میشل دوبره) در سال ۱۹۵۸ است تا میان اقتدار رئیس‌جمهور و مسئولیت پارلمانی دولت، تعادل ایجاد کنند؛ بنابراین، نظام مختلط نیز خود محصول «طراحی» است، نه تحول تدریجی و عرفی.

- تحلیل گزینه (۳): معکوس بودن این گزینه با واقعیت‌های تاریخی نظام‌های سیاسی در تضاد است، زیرا نظام پارلمانی اصیل‌ترین محصول تحول تاریخی است و نظام ریاستی اصیل‌ترین محصول طراحی حقوقی است.

راه حل تستی:

تله اصلی طراح در این تست، دشواری درک ماهیت «نظام‌های مختلط» است. داوطلب ممکن است با تصور اینکه نظام مختلط چیزی میان دو نظام است، آن را به عنوان محصول تکامل تدریجی تلقی کند، در حالی که نظام‌های مختلط، برعکس نظام‌های پارلمانی عرفی، بسیار «مهندسی‌شده» و در واکنش به بحران‌های نظام‌های پارلمانی پیشین خود (مانند جمهوری چهارم فرانسه) طراحی شده‌اند.

قاعده طلایی تست‌زنی: همواره به یاد داشته باشید: نظام ریاستی = طراحی شده / نظام پارلمانی = تکامل یافته.

جدول مقایسه ای:

نوع نظام سیاسی	خاستگاه و نحوه شکل‌گیری	ویژگی بنیادین
ریاستی	طراحی آگاهانه (مهندسی حقوقی)	تفکیک سخت قوا، عدم مسئولیت رئیس در برابر پارلمان
پارلمانی	تحول تدریجی (تکاملی / عرفی)	درهم‌تنیدگی قوا، مسئولیت سیاسی دولت در برابر پارلمان
مختلط (نیمه ریاستی)	طراحی ویژه و پیچیده (مهندسی ترکیب)	دوگانگی در قوه مجریه (رئیس جمهور قوی + دولت پارلمانی)

۳۶. گزینه ۲)

موضوع سوال:

موضوع این پرسش، «نظریات کلاسیک تفکیک قوا» و جایگاه نهاد قضایی در این سلسله‌مراتب است. در مدل‌های سنتی تفکیک قوا (به‌ویژه مدل مونتسکیو)، قوه قضائیه عموماً به عنوان «قوه‌ای که نامی از آن نیست» یا «قوه ضعیف‌تر» تلقی می‌شد. لئون دوگی، با نگاهی واقع‌گرایانه و متأثر از تحولات دولت‌های فدرال در قرن نوزدهم و بیستم، این نگاه را به چالش کشید و تبیین کرد که چگونه در ساختارهای سیاسی پیچیده‌تر، دستگاه قضایی از جایگاه یک قوه تابع به یک «داور فدرال» ارتقا می‌یابد.

پاسخ تشریحی:

لئون دوگی، از منظر «نظریه عینی» حقوق، قائل به این بود که تفکیک سنتی قوای سه‌گانه (مقننه، مجریه، قضائیه) دیگر پاسخگوی پیچیدگی‌های دولت مدرن نیست. او استدلال می‌کرد که در نظام‌های بسیط (متمرکز)، قوه قضائیه صرفاً مجری قوانین مصوب قوه مقننه است و استقلالی هم‌تراز با سایر قوا ندارد. اما در نظام‌های فدرال، به دلیل تضاد منافع میان دولت مرکزی و ایالت‌ها، نیاز به یک نهاد داور بی‌طرف (دیوان عالی فدرال) وجود دارد که بتواند قانون مصوب مرکز را به دلیل مغایرت با پیمان‌نامه فدرال (قانون اساسی) ابطال کند. همین «حق ابطال قوانین» است که از نظر دوگی، قوه قضائیه را در نظام‌های فدرال به قوه‌ای مستقل و در کنار سایر قوا تبدیل می‌کند، درحالی‌که در نظام‌های غیرفدرال، این قوه فاقد چنین جایگاه مستقلی است.

بررسی سایر گزینه‌ها:

- تحلیل گزینه (۱): جان لاک در نظریه تفکیک قوای خود، قوه قضائیه را مستقل نمی‌دانست و آن را بخشی از قوه مجریه یا تحت‌الشعاع مقننه می‌انگاشت و اصلاً وارد مباحث دولت‌های فدرال (به معنای مدرن آن) نشد.
- تحلیل گزینه (۳): ژان بدن (Jean Bodin) نظریه پرداز «حاکمیت مطلق پادشاه» است و اساساً به تفکیک قوا اعتقادی نداشت؛ برای او، قانون‌گذار و مجری قانون یکی بودند.
- تحلیل گزینه (۴): شارل دومنتسکیو، واضع نظریه کلاسیک تفکیک قوا، قوه قضائیه را در مدل سه‌گانه‌اش به عنوان قوه‌ای مجزا مطرح کرد، اما او استقلال آن را به «کشورهای فدرال» مشروط نکرده بود و اساساً نگاهی به مدل‌های فدرال (به شکلی که دوگی بررسی کرد) نداشت.

راه حل تستی:

تله طراح، نام «شارل دومنتسکیو» در گزینه (۴) است؛ زیرا داوطلبان به محض شنیدن نام «تفکیک قوا»، ناخودآگاه نام مونتسکیو را انتخاب می‌کنند.

قاعده طلایی تست‌زنی: هرگاه در سؤالات تستی با کلیدواژه‌های اختصاصی مانند «کشورهای فدرال»، «داوری میان مرکز و ایالت‌ها» و «استقلال عملیاتی قوه قضائیه» برخورد کردید، ذهن خود را از مونتسکیو دور کرده و بر روی لئون دوگی متمرکز کنید که پیشگام تحلیل حقوقی ساختار دولت‌های مرکب است.

جدول مقایسه ای:

نظریه پرداز	نگاه به جایگاه قوه قضائیه	ویژگی نظریه
لئون دوگی	وابسته در نظام بسیط / مستقل در فدرال	استقلال قضایی منوط به کارکرد دآوری فدرال است.
مونتنسکیو	مستقل در مدل کلاسیک تفکیک قوا	قوا در عرض هم (اما بدون تأکید بر فدرالیسم)
ژان بدن	فاقد جایگاه مستقل	حاکمیت مطلق در دستان فرمانروا
جان لاک	فاقد جایگاه مستقل (تبعیت از مقننه)	دوگانه مقننه و مجریه (اجرایی و فدراتیو)

۳۷. گزینه ۱)

موضوع سوال:

این پرسش به یکی از مباحث بنیادین حقوق اساسی، یعنی «شیوه‌های اعمال حاکمیت و مشارکت مردمی در نظام‌های دموکراسی نیمه‌مستقیم»، اختصاص دارد. طراح با تمرکز بر آسیب‌شناسی نهادهای دموکراتیک، به دنبال سنجش دانش داوطلب در خصوص کارکردهای دوگانه و گاه متضاد ابزارهای مراجعه به آرای عمومی است. هسته مرکزی سؤال، تشخیص نهادی است که در ظاهر پوسته‌ای دموکراتیک دارد، اما در باطن و در بستر تاریخ، به عنوان ابزاری برای زدن نهادهای واسط (مانند پارلمان) و تثبیت قدرت مطلقه یک فرد مورد سوءاستفاده قرار گرفته است.

پاسخ تشریحی:

«پله‌بیسیت» (Plebiscite) در واژه‌شناسی سیاسی و حقوقی به معنای مراجعه مستقیم به آرای عمومی برای کسب رأی اعتماد نسبت به یک شخص یا یک سیاست کلی است. برخلاف همه‌پرسی که معمولاً پیرامون یک متن قانونی مشخص صورت می‌گیرد، پله‌بیسیت ماهیتی شخصی و پوپولیستی دارد. در طول تاریخ، رهبران اقتدارگرا (مانند ناپلئون بناپارت، ناپلئون سوم و آدولف هیتلر) با استفاده از این شیوه، توده‌های مردم را در برابر مجالس قانون‌گذاری قرار داده‌اند. آن‌ها با طرح سؤالاتی که پاسخ احساسی و توده‌گرایانه می‌طلبید، مشروعیت ظاهری و مستقیمی از مردم دریافت کرده و بدین‌وسیله، ساختارهای قانونی و تفکیک قوا را در هم شکسته و دیکتاتوری فردی خود را بنا نهاده‌اند. به همین دلیل، در دکترین حقوق اساسی، پله‌بیسیت همواره با سوءظن نگریسته شده و به عنوان ابزاری برای «دموکراسی سزارسمی» یا تثبیت قدرت‌های فردی شناخته می‌شود.

بررسی سایر گزینه ها:

- **گزینه (۲) – ابتکار عام:** این نهاد یکی از مترقی‌ترین ابزارهای دموکراسی نیمه‌مستقیم است که در آن، پیشنهاد تدوین یا اصلاح یک قانون از سوی کسر مشخصی از شهروندان ارائه می‌شود. این شیوه کاملاً در تضاد با دیکتاتوری است و اتفاقاً ابزاری برای قدرت‌بخشیدن به اقلیت‌ها و شهروندان عادی در برابر انفعال مجالس قانون‌گذاری به شمار می‌رود.
- **گزینه (۳) – گزینش‌گری:** گزینش‌گری (Co-optation) به سازوکاری اشاره دارد که در آن اعضای یک نهاد، خودشان اعضای جدید را انتخاب می‌کنند (مانند الیگارشی‌ها). گرچه این روش نیز دموکراتیک نیست، اما ابزار خاص و شناخته‌شده‌ای برای «برقراری دیکتاتوری فردی با تکیه بر توده‌ها» محسوب نمی‌شود و ارتباطی با شیوه‌های رأی‌گیری عمومی ندارد.
- **گزینه (۴) – همه‌پرسی:** فرانودم یا همه‌پرسی، سازوکاری قانونی برای تصویب یا رد یک متن تقنینی یا اساسی است. تفاوت ماهوی آن با پله‌بیسیت در «موضوع» آن است. همه‌پرسی حول محور «قانون» است و نه «شخص». هرچند ممکن است همه‌پرسی نیز مورد سوءاستفاده قرار گیرد، اما در ادبیات کلاسیک حقوق اساسی، این پله‌بیسیت است که صراحتاً با برقراری دیکتاتوری فردی گره خورده است.

راه حل تستی:

تله اصلی طراح در این پرسش، شباهت ظاهری و کارکردی میان «پله‌بیسیت» و «همه‌پرسی» است. بسیاری از داوطلبان ممکن است این دو واژه را مترادف یکدیگر بپندارند. کلیدواژه طلایی برای عبور از این تله، عبارت «دیکتاتوری فردی» است. هرگاه در

تست‌های حقوق اساسی با کلیدواژه‌هایی نظیر «شخص محوری»، «رأی اعتماد به یک فرد»، «دور زدن پارلمان توسط رهبران پوپولیست» یا «دیکتاتوری» در بستر آرای عمومی مواجه شدید، بدون تردید گزینه صحیح «پله‌بیسیت» خواهد بود.

جدول مقایسه ای

شاخصه	پله‌بیسیت (Plebiscite)	همه‌پرسی (Referendum)
موضوع مراجعه به آرا	شخص، رژیم سیاسی یا یک رویکرد کلی	یک متن مشخص قانونی یا قانون اساسی
هدف غایی	کسب رأی اعتماد شخصی و تثبیت قدرت	تصویب، رد یا اصلاح یک قانون
رویکرد دکتربین حقوقی	منفی (ابزار ایجاد دیکتاتوری و سزاریسیم)	مثبت (ابزار مشارکت دموکراتیک)
فضای برگزاری	غالباً در شرایط بحرانی و پوپولیستی	در چارچوب رویه‌های عادی و قانون اساسی

۳۸. گزینه ۳)

موضوع سوال:

این پرسش به مبحث «آزادی‌های عمومی و مبانی نظری حقوق فردی» در تقاطع با «اندیشه‌های سیاسی و فلسفه حقوق» می‌پردازد. هسته مرکزی سؤال، تفکیک میان «نظریه‌های تأسیس‌کننده و توجیه‌گر دولت» از یک سو، و «رویکردها و نظریه‌های ناظر بر نحوه اعمال، تضمین و مرزبندی حقوق و آزادی‌های فردی» از سوی دیگر است. طراح از داوطلب می‌خواهد تشخیص دهد کدام مفهوم، مستقیماً به چگونگی درک ما از کارکرد آزادی‌های فردی در برابر قدرت مستقر نمی‌پردازد، بلکه به مرحله‌ای پیشینی (یعنی منشأ شکل‌گیری قدرت) تعلق دارد.

پاسخ تشریحی:

«قرارداد اجتماعی» (Social Contract) که توسط اندیشمندانی چون توماس هابز، جان لاک و ژان ژاک روسو تبیین شده است، اساساً نظریه‌ای درباره «منشأ شکل‌گیری دولت»، «خاستگاه حاکمیت» و «توجیه قدرت سیاسی» است. اگرچه در این نظریه از حقوق طبیعی افراد و گذار از وضع طبیعی به وضعیت مدنی سخن به میان می‌آید، اما این نظریه مستقیماً چارچوب‌ها و برداشت‌های کارکردی از حقوق و آزادی‌های فردی را در یک نظام حقوقی مستقر طبقه‌بندی نمی‌کند. در مقابل، برداشت‌های مختلف از آزادی‌های فردی در دکتربین حقوق عمومی (نظیر آنچه در نظریه وضعیت‌های گئورگ یلینک (Georg Jellinek) یا طبقه‌بندی‌های مدرن حقوق بشر مطرح می‌شود)، مستقیماً با مفاهیمی چون «مقاومت» (جنبه سلبی و دفاعی حقوق در برابر قدرت)، «مشارکت» (جنبه ایجابی و فعالانه حقوق برای تعیین سرنوشت) و «محدودیت» (مرزبندی حقوق افراد در تقاطع با نظم عمومی) گره خورده است. بنابراین، قرارداد اجتماعی یک کلان‌نظریه در باب خاستگاه دولت است و ارتباط مستقیمی با طبقه‌بندی برداشت‌های کارکردی از حقوق فردی ندارد.

بررسی سایر گزینه‌ها:

- **گزینه (۱) - مقاومت:** «حق مقاومت در برابر ستم» (Right to resist oppression) یکی از برداشت‌های بنیادین و مستقیم از آزادی‌های فردی است که حقوق را به مثابه سنگری برای دفاع و ایستادگی شهروندان در برابر تجاوز دولت به حریم خصوصی و آزادی‌های اساسی تعریف می‌کند (وضعیت منفی یا آزادی‌های سلبی).
- **گزینه (۲) - مشارکت:** نظریه «مشارکت» برداشتی از حقوق فردی است که آزادی را نه صرفاً رهایی از دخالت دولت، بلکه «آزادی فعالانه» و حق دخالت در اداره امور عمومی و تعیین سرنوشت سیاسی (از طریق انتخابات، احزاب و...) می‌داند (وضعیت فعال یا حقوق سیاسی).
- **گزینه (۴) - محدودیت:** نظریه «محدودیت» (یا مرزهای آزادی) مستقیماً با برداشت‌های حقوقی از آزادی مرتبط است؛ چرا که هیچ آزادی‌ای در جامعه بشری مطلق نیست. این برداشت به تبیین نحوه تلاقی حقوق فردی با حقوق دیگران و مقتضیات «نظم عمومی، اخلاق حسنه و امنیت ملی» می‌پردازد.

راه حل تستی:

تله نهفته در این سؤال، حضور پررنگ کلیدواژه «حقوق طبیعی» در نظریات متفکران قرارداد اجتماعی (به‌ویژه جان لاک) است. داوطلب ممکن است با یادآوری نام لاک، به اشتباه تصور کند که قرارداد اجتماعی مستقیماً یک نظریه درباره حقوق فردی است. برای عبور از این تله، باید به قید «برداشت‌های مختلف» و «ارتباط مستقیم» در صورت سؤال دقت کنید. قرارداد اجتماعی «مبنای دولت» است؛ اما «مقاومت، مشارکت و محدودیت» سه رکن اصلی در «ترسیم و درک معماری حقوق و آزادی‌های عمومی» در برابر همان دولت تأسیس‌شده هستند.

جدول مقایسه‌ای:

طبقه‌بندی مفاهیم	جایگاه در حقوق عمومی و اساسی	کارکرد اصلی
قرارداد اجتماعی	کلان‌نظریه سیاسی و فلسفه حقوق	تبیین منشأ دولت، گذار از وضع طبیعی، توجیه مشروعیت حاکمیت
مقاومت (آزادی سلبی)	رویکرد دفاعی به حقوق فردی	تضمین عدم مداخله حاکمیت در حریم خصوصی (مانند آزادی بیان و عقیده)
مشارکت (آزادی ایجابی)	رویکرد فعالانه به حقوق فردی	حق شهروندان در ساختاردهی به قدرت مستقر (حق رأی و تأسیس حزب)
محدودیت (نظم عمومی)	رویکرد تنظیم‌گر و تعادل‌بخش	تعیین مرزهای آزادی برای جلوگیری از تزاخم حقوق و حفظ بقای جامعه

۳۹. گزینه ۴

موضوع سوال:

این پرسش به مبحث کلان «اشکال دولت‌کشورها» (به‌ویژه دولت‌های مرکب و فدرالیسم) و نظریات بنیادین متفکران حقوق عمومی اختصاص دارد. هسته مرکزی سؤال، تسلط بر تئوری مشهور ژرژ سل (Georges Scelle)، حقوق‌دان و نظریه‌پرداز برجسته فرانسوی، در تبیین پایه‌های حقوقی و ساختاری یک نظام فدرال است. طراح با استفاده از واژه تخصصی «قانون فراداشت» (Loi de superposition)، توانایی داوطلب را در تطبیق مفاهیم نظری با ساختارهای توزیع سرزمینی قدرت می‌سنجد.

پاسخ تشریحی:

ژرژ سل در کالبدشکافی ماهیت و ساختار «دولت فدرال» (Federal State)، سه اصل یا قانون بنیادین را به عنوان شروط و ارکان بی‌بدیل تحقق این نوع از دولت‌کشورها معرفی می‌کند:

نخست، **قانون فراداشت یا روی هم افتادگی (Loi de superposition)**: این اصل بیان می‌دارد که در یک نظام فدرال، یک نظم حقوقی و سیاسی برتر (یعنی دولت فدرال یا مرکزی) بر نظم‌های حقوقی محلی (دولت‌های عضو یا ایالت‌ها) سایه افکنده است و در چارچوب صلاحیت‌های مصرح در قانون اساسی فدرال، بر آن‌ها برتری و تفوق دارد.

دوم، **قانون خودآیینی یا استقلال (Loi d'autonomie)**: دولت‌های عضو، خودمختاری و استقلال تقنینی، اجرایی و قضایی خود را در حوزه صلاحیت‌های محلی حفظ کرده و دولت فدرال حق مداخله در این حریم انحصاری را ندارد.

سوم، **قانون مشارکت (Loi de participation)**: ایالت‌ها و دولت‌های عضو باید از طریق نمایندگان خود در نهادهای تصمیم‌گیری فدرال (نظیر مجلس سنا یا مجالس عالی) حضور و مشارکت فعال و نهادینه داشته باشند.

بنابراین، «قانون فراداشت» منحصراً یکی از اضلاع سه‌گانه نظریه ژرژ سل برای تبیین شرایط شکل‌گیری دولت فدرال است.

بررسی سایر گزینه‌ها:

- گزینه‌های (۱) و (۳) - **حقانی‌سازی رژیم‌های سیاسی و چندحزبی**: مفهوم حقانی‌سازی (Legitimation) یا مشروعیت‌بخشی، به حوزه‌های جامعه‌شناسی سیاسی و مبانی توجیه قدرت بازمی‌گردد. نظریه‌پردازانی نظیر ماکس وبر (با دسته‌بندی

مشروعیت به سنتی، کاریزماتیک و عقلانی-قانونی) در این وادی قلم زده‌اند. این مفاهیم هیچ ارتباط مستقیمی با نظریات ساختارگرایانه ژرژ سل در باب توزیع سرزمینی قدرت ندارند.

- گزینه (۲) - **نظام‌های ریاستی**: رژیم ریاستی ناظر بر مدل «تفکیک افقی قوا» (تنظیم روابط میان قوه مجریه و مقننه) است و بر پایه اصولی نظیر استقلال ارگانیک قوا و تخصص کارکردی بنا می‌شود. در حالی که قانون فراداشت، ماهیتی عمودی دارد و به توزیع قدرت میان مرکز و پیرامون (فدرالیسم) می‌پردازد.

راه حل تستی:

تله اصلی در این پرسش، ناآشنایی احتمالی داوطلب با برگردان فارسی اصطلاح فرانسوی «Loi de superposition» است که در کتب مختلف به «قانون فراداشت»، «قانون برتری» یا «قانون روی‌هم‌قرارگیری» ترجمه شده است. کلیدواژه طلایی برای عبور از این تله، رمزگشایی از معنای «فراداشت» است. فراداشت به معنای «داشتن یک لایه فراتر» یا «روی‌هم‌افتادگی» است؛ کدام نظام سیاسی لایه‌لایه است و دولت مرکزی روی دولت‌های محلی قرار می‌گیرد؟ بی‌شک نظام فدرال. هر زمان نام «ژرژ سل» را در کنار این سه‌گانه (فراداشت، استقلال، مشارکت) دیدید، مستقیماً به سراغ «دولت فدرال» بروید.

جدول مقایسه ای:

ارکان دولت فدرال (نظریه ژرژ سل)	معادل فرانسوی	کارکرد حقوقی در معماری دولت مرکب
فراداشت (برتری)	Loi de superposition	حاکمیت نظم حقوقی و ساختار فدرال بر ایالت‌ها در امور حاکمیتی کلان
خودآیینی (استقلال)	Loi d'autonomie	استقلال ایالت‌ها در وضع قوانین محلی و دارا بودن قانون اساسی ایالتی
مشارکت	Loi de participation	الزام حضور نظام‌مند نهادهای محلی (ایالت‌ها) در تصمیم‌سازی‌های سطح فدرال

۴۰. گزینه (۲)

موضوع سوال:

این پرسش به مبحث «قوه مقننه و جایگاه ارگانیک آن در نظام تفکیک قوا» می‌پردازد. هسته مرکزی سؤال، شناخت ابعاد حقوقی و نهادی تضمین‌کننده «استقلال داخلی پارلمان» از قوه مجریه و قوه قضاییه است. طراح با بهره‌گیری از ارکان استقلال مجالس قانون‌گذاری، به دنبال آن است تا داوطلب بتواند مؤلفه‌های استقلال نهادی، تشکیلاتی و رویه‌ای پارلمان را از مفاهیم نامرتبط یا ذاتاً سیاسی تفکیک کند.

پاسخ تشریحی:

در حقوق اساسی تطبیقی و حقوق پارلمانی، برای آنکه قوه مقننه بتواند به دور از تهدید، تضمین و اعمال نفوذ سایر قوا (به‌ویژه قوه مجریه) به وظایف قانون‌گذاری و نظارتی خود عمل کند، به مجموعه‌ای از مصونیت‌ها و استقلال‌های درون‌سازمانی تجهیز می‌شود. این استقلال نهادی پارلمان همواره بر سه پایه استوار است:

نخست، «استقلال نظام‌نامه‌ای یا آیین‌نامه‌ای»: به این معنا که پارلمان اختیار انحصاری دارد تا قواعد بازی، نحوه اداره جلسات و آیین‌نامه داخلی خود را بدون دخالت دیگر قوا تدوین و تصویب کند.

دوم، «استقلال مالی»: پارلمان باید در تنظیم، تصویب و اجرای بودجه مختص به خود مستقل باشد تا قوه مجریه نتواند با استفاده از حربه بودجه و تخصیص قطره‌چکانی اعتبارات، اراده خود را بر نمایندگان تحمیل کند.

سوم، «استقلال اداری و انتظامی»: مجلس حق دارد سازمان‌دهی تشکیلات داخلی، استخدام کارکنان و همچنین حفظ امنیت و انتظامات محیط پارلمان را (فارغ از دخالت نیروهای مسلح تحت امر دولت) خود بر عهده بگیرد.

در مقابل، «استقلال سیاسی» مفهومی است که در دسته‌بندی استقلال نهادی پارلمان در برابر قوا جایگاهی ندارد؛ چراکه پارلمان عصاره ملت و برآمده از احزاب و جریان‌های سیاسی است. نمایندگان اساساً دارای کنش‌ها و وابستگی‌های سیاسی هستند و تفکیک قوا به دنبال زدودن ماهیت سیاسی نهادها نیست، بلکه به دنبال جلوگیری از سلطه ساختاری یک نهاد بر نهاد دیگر است.

بررسی سایر گزینه ها:

- **گزینه (۱) - استقلال اداری:** این گزینه دقیقاً یکی از ارکان سه‌گانه استقلال پارلمان است و بر استقلال نهاد قانون‌گذاری در نصب و عزل کارکنان و تأمین امنیت داخلی خود دلالت دارد؛ لذا به استقلال پارلمان مربوط است.
- **گزینه (۳) - استقلال مالی:** این مفهوم شاهرگ حیات مستقل پارلمان است و جلوگیری از وابستگی مالی به دولت را تضمین می‌کند؛ بنابراین یکی از مصادیق بارز استقلال پارلمان به شمار می‌رود.
- **گزینه (۴) - استقلال نظام‌نامه‌ای:** حق تعیین قواعد داخلی جلسات مجلس (آیین‌نامه داخلی)، مانع از آن می‌شود که دولت بتواند در روند قانون‌گذاری سنگ‌اندازی رویه‌ای کند و رکن اساسی استقلال مجلس است.

راه حل تستی:

تله طراح در این پرسش، استفاده از کلمه «سیاسی» است که در نگاه اول برای نهادی مانند پارلمان بسیار مأنوس و برجسته به نظر می‌رسد. داوطلب ممکن است استدلال کند که «پارلمان نهادی سیاسی است، پس باید استقلال سیاسی داشته باشد». کلیدواژه طلایی برای خنثی کردن این تله، عبارت «در برابر سایر قوا» است. ما به دنبال حقوقی هستیم که دست قوای مجریه و قضاییه را از امور داخلی مجلس کوتاه کند. برای تست‌زنی سریع، سه‌گانه استقلال داخلی مجلس را با کلمه رمز «امان» (اداری، مالی، نظام‌نامه‌ای) به خاطر بسپارید. هر گزینه دیگری (اقتصادی، سیاسی، قضایی) که خارج از این سه‌گانه باشد، داللتی بر این اصل حقوقی ندارد.

جدول مقایسه‌ای:

ارکان استقلال داخلی پارلمان	کارکرد و هدف اصلی در نظام تفکیک قوا	مثال کاربردی در حقوق اساسی ایران
استقلال نظام‌نامه‌ای	جلوگیری از دیکته کردن قواعد رویه‌ای توسط دولت	تصویب آیین‌نامه داخلی مجلس توسط خود نمایندگان
استقلال مالی	مصونیت از فشارهای بودجه‌ای قوه مجریه	تصویب بودجه سالانه مجلس در هیئت‌رئیس (نه دولت)
استقلال اداری و انتظامی	مصونیت در برابر مداخلات پرسنلی و امنیتی دولت	استقرار گارد حفاظت مجلس تحت امر مستقیم رئیس مجلس

۴۱. گزینه (۴)

موضوع سوال:

این پرسش در قلمرو «حقوق اساسی تطبیقی» و مشخصاً در مبحث «استقلال مالی مجالس قانون‌گذاری» و ارزیابی رژیم‌های سیاسی مختلف (ریاستی، پارلمانی و مجلسی) طرح شده است. تمرکز طراح بر میزان نفوذ یا عدم نفوذ قوه مجریه در مرحله تدوین و تنظیم بودجه اختصاصی پارلمان است. هدف این است که داوطلب نظامی را شناسایی کند که در آن نهاد قانون‌گذار از چنان اقتدار، برتری و استقلال بنیادینی برخوردار است که قوه مجریه عملاً حق دخالت یا اعمال نظر در بودجه داخلی آن را ندارد.

پاسخ تشریحی:

در مطالعه تطبیقی نظام‌های سیاسی، کشور سوئیس به عنوان تجلی‌گاه و الگوی بی‌بدیل «نظام مجلسی» (حکومت مجمع یا Assembly Government) شناخته می‌شود. در این رژیم سیاسی، اصل بر وحدت نسبی قوا با محوریت و برتری پارلمان (مجمع فدرال) است و قوه مجریه (شورای فدرال) اساساً در جایگاه کارگزار و مجری منوای پارلمان قرار دارد. بر همین اساس و در راستای تضمین استقلال بی‌قیدوشرط قوه مقننه، اصل استقلال مالی پارلمان در سوئیس به سخت‌گیرانه‌ترین شکل ممکن اعمال می‌شود. بودجه نهاد قانون‌گذاری توسط ارکان داخلی خود پارلمان تنظیم و نهایی می‌شود و شورای فدرال (قوه مجریه) صرفاً وظیفه دارد این بودجه را با «مداخله حداقلی» و بدون تغییرات ماهوی یا اعمال ممیزی، در بدنه لایحه بودجه کل کشور ادغام نماید. این قاعده حقوقی، دژی مستحکم برای جلوگیری از هرگونه فشار مالی قوه مجریه بر نمایندگان ملت ایجاد می‌کند.